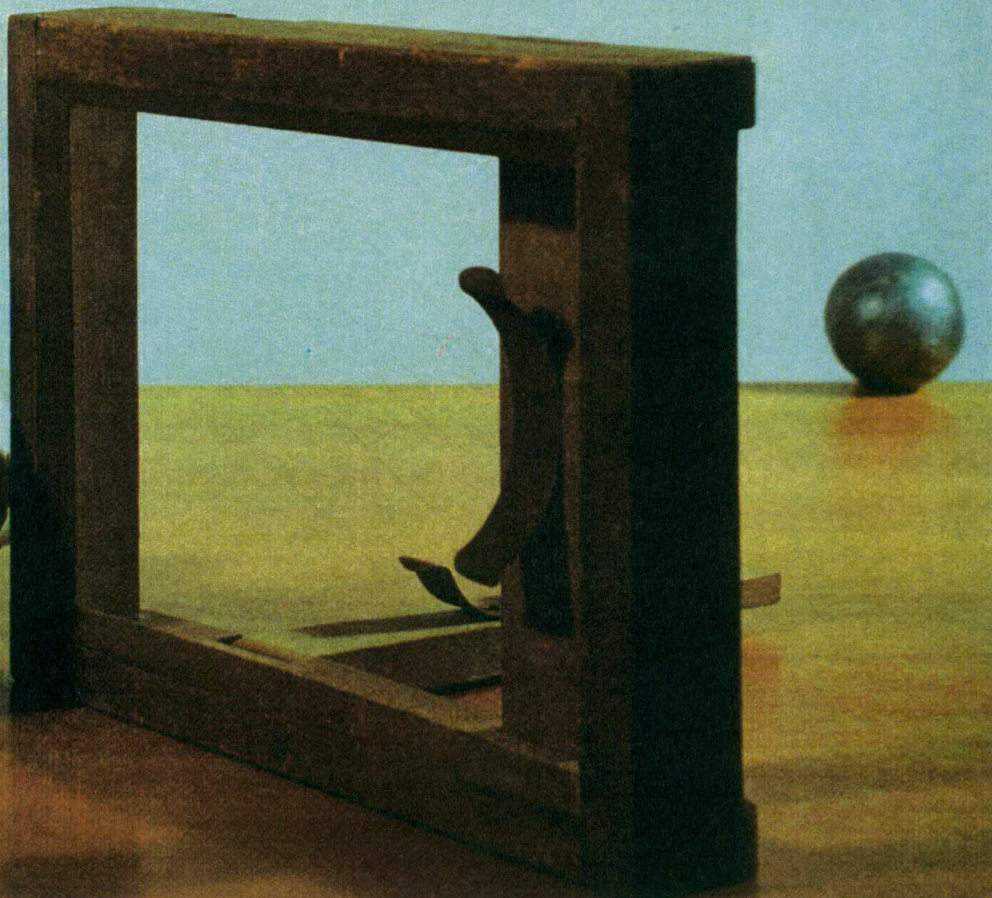

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΜΗΔΕΙΑ-ΠΗΝΕΛΟΠΗ
Η ΕΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ
ΜΑΤΣΗ ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΟΥ
VIRGINIA WOOLF

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΟ ΝΤΟΡΑ
ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΝΑΓΚΙΣΑ ΟΣΙΜΑ

Τητη Κυριακίδου, Μήδεια, μολύβια, 1983

ΜΗΔΕΙΑ-ΠΗΝΕΛΟΠΗ

Αρχετυπικές μορφές στην ελληνική και γερμανική λογοτεχνία

Ντάντη Σιδέρη Σπεκ

Κασσάνδρα, Ιφιγένεια, Ηλέκτρα, Πηνελόπη. Μυθολογικές μορφές του Ομηρικού Έπους και της Τραγωδίας. Γυναίκες εμπλεκόμενες σε φονικά, που προκαλούν, διαπράττουν ή υφίστανται. Η Ιφιγένεια που θυσιάζεται απ' τον πατέρα της για έναν ούριο άνεμο. Η ιέρεια Κασσάνδρα, κόρη του Πρίαμου, με βλέμμα προφητικό, που τη φέρνει ως λάφυρο και ερωμένη στις Μυκήνες ο Αγαμέμνων, ο οποίος δολοφονείται από τον Αίγισθο, υποκινούμενο από την Κλυταιμνήστρα. Η Ηλέκτρα «αναδρεμμένη στις Μυκήνες με τις παραδόσεις ένοχου αίματος φονικών και πολέμου, πατρίδα της το μίσος, που περιμένει τον Ορέστη, την ελπίδα της, να δώσει τέλος στα φονικά» γράφει η ποιήτρια Barbara Köhler. Η Μήδεια που, προδομένη απ' τον Ιάσωνα, σκοτώνει τα παιδιά της. Η πιστή Πηνελόπη που τον άπιστο τον άνδρα περιμένει, τον πολυμήχανο Οδυσσέα.

Η Μυθολογία ενέπνευσε επί αιώνες τις Τέχνες: Μουσική, Ζωγραφική, Θέατρο, Ποίηση. Ιδιαίτερα οι γυναικείες μορφές της Μυθολογίας επηρέασαν τις Τέχνες και όχι μόνο. Μερικές, όπως η Μήδεια και η Πηνελόπη, επέζησαν έως τις ημέρες μας ως πρότυπα συμπεριφοράς και δηλκικής ταυτότητας.

Σκότωσε πράγματι η Μήδεια τα παιδιά της; Κρεμάστηκε απ' τη ζώνη της η Ιοκάστη όταν συνειδητοποίησε τη μιαινή σχέση της με τον γιο της Οιδίποδα;

Ήδη στην αρχαιότητα έχουμε παραλλαγές του ίδιου μύθου. Στον μύθο της Μήδειας του Ευριπίδη που σκοτώνει τα παιδιά της, συναντούμε την παραλλαγή κατά την οποία δεν σκότωσε η Μήδεια τα παιδιά της αλλά ο βασιλιάς Κρέων. Όσο για τον μύθο του Οιδίποδα, γνωστό σε εμάς από τον Σοφοκλή, έχουμε μια ανατρεπτική εκδοχή του στις Φοίνισσες του Ευριπίδη, όπου η Ιοκάστη ζει χρόνια μετά από τα μιαινά γεγονότα και συνοικεί μάλιστα με τον τυφλό Οιδίποδα, την Αντιγόνη και τον Ετεοκλή. Όλο αυτό το σχήμα έχει τραγική κατάληξη όταν αλληλοσκοτώνονται οι γιοι τους για την εξουσία. Η Ιοκάστη απευδύνεται στον γιο της Πολυνείκη: «Ω, γιε μου, έλα, αγκάλιασε τον κόρφο της μητέρας σου, βάλε τα χείλη σου στα μάγουλά μου... πώς με τα χάρδια μου και αχόρταγη χαρά μια δώ και μια κει να σε χορέψω και να γευτώ την ηδονή την ίδια.» Ο Φρόνιτ δεν είχε υπόψην του αυτήν την τραγωδία όπως, ίσως, και ότι στις μητριαρχικές κοινωνίες και όχι μόνο, π.χ. στην Αίγυπτο, οι αιμομικτικές σχέσεις αποτελούσαν σύνηδες φαινόμενα. Όπως και ότι στον μαγικό κόσμο της Ανατολής, της Κολχίδας, απ' όπου έρχεται η κόρη του βασιλιά Αιήτη και ανιψιά της Κίρκης, η μαγεία και τα φονικά αποτελούσαν μέρος της κουλτούρας.

Ο Φρόνιτ αποκωδικοποίησε τα σύμβολα του μύθου του Οιδίποδα. Τα σύμβολα με τα οποία «έντυσαν» τις παρατηρήσεις τους οι αρχαίοι Έλληνες και δαιμονοποίησαν σχέσεις. Η παρατήρηση, όπως και η εμπειρία, οδηγούν στη διαπίστωση. Ο μύθος λειτουργεί ως νουδέτηση, ως κοινωνικός έλεγχος, ως κανόνας συμπεριφοράς, ως προβολή προτύπων ήθους, αρετής, ευφυΐας. Οι μύθοι διερευνούνται επίσης, αναφέρει ο Κλωντ Λεβί Στρος, «ως πηγές προφορικής ιστορικής αφήγησης, ως ενδείξεις κοινωνικών αξιών που διαμορφώνουν τον κοινωνικό χάρτη μιας ομάδας ανθρώπων και για τις συμπαντικές, καθολικές δομές τους».

Η διαπίστωση π.χ. ότι η γυναικεία τάση, υπαγορευμένη από τον βιολογικό της ρόλο, για συσσώρευση αγαθών, η επιβολή διαφορετικών κα-

νόνων επιβίωσης, η συναισθηματική της νοημοσύνη, οι πολλαπλές δυνατότητες του ερωτισμού της, αλλά και η υπομονή της και η καρτερικότητά της, οδήγησαν στο μυθολογικό περίβλημα μιας Πανδώρας ή μιας Πηνελόπης. Η Πανδώρα ή η επινόηση της γυναίκας κατά τον Pierre Vermont: «Ο Προμηθέας κλέβει με δόλο τη φωτιά από τον Δία, ο οποίος εκδικείται πλάθοντας την Πανδώρα, την πρώτη γυναίκα από πηλό. Της δίνει ομορφιά και λόγο απατηλό της ερωτικής έλξης, όπως και ένα πιδάρι με φοβερά δώρα, που μόλις άνοιξε το καπάκι από περιέργεια ξεχύθηκαν επάνω στους ανθρώπους όλα τα δεινά. Στον πάτο έμεινε μόνο η ελπίδα που παρηγορεί τον άνθρωπο και τον καθηλώνει στην καρτερικότητα». Η Πανδώρα, η απαστράπτουσα σε ομορφιά και τρυφερότητα και ζοφερή στα λόγια της ερωτικής σαγήνης.

Η γυναίκα που δημιουργεί στο αχόρταγο σώμα-μήτρα ζωή, η ζωή ως απληστία, η σκοτεινή πλευρά του ανθρώπου, αλλά και η ομορφιά, η φωτεινή του πλευρά, βρίσκονται στη μήτρα-γυναίκα. Σε πολλές δρασκείες και πολιτισμούς οι δύο αυτές πλευρές του ανθρώπου ενσαρκώνονται στους μύθους μιας Εύας, μιας Μαρίας που γεννάει το φως με αντίποδα τον ερωτισμό μιας Μαρίας Μαγδαληνής.

Η ψυχαναλύτρια Τζούλια Κρίστεβα τοποθετεί στη μήτρα τον πόθο. Τον πόθο για τον εαυτό της και τον Άλλο, γιο ή εραστή, που με την υπέρβαση μπορεί η γυναίκα να δημιουργήσει άλλους ρόλους για τον εαυτό της.¹

Ενδιαφέρον είναι το θέμα του διαχωρισμού του δηλκού προσώπου σε φωτεινό και σκοτεινό, που είναι πρόσωπο δισυστάτο. Το στερεότυπο που λειτουργεί ως πρότυπο είναι διχασμένο.

Ο Οδυσσεύς, το αρσενικό αρχετυπικό στερεότυπο, πρότυπο ευφυΐας που επιβιώνει όλων των τεραστίων εμποδίων και πειρασμών για να φτάσει στην Ιθάκη-Πηνελόπη, στην εστία του. Ο μύθος της Πηνελόπης επέζησε 2500 χρόνια, ως πρότυπο της γυναίκας που περιμένει τον άντρα της να γυρίσει από τις περιπέτειές του στη συζυγική εστία.

Πηνελόπη, η όμορφη, η συνετή,
η πιστή, η καρτερική = η γυναίκα.

Για την Αγγελάκη Ρουκ η Πηνελόπη, η γυναίκα που περιμένει, οδηγεί την ποιήτρια στο δύσκολο ταξίδι της αυτογνωσίας: «περιμένοντας, φτάνω στην ουσία του εαυτού μου». Κλεισμένη μέσα στο σπίτι, όπως

1. Τζούλια Κρίστεβα, Κατρίν Κλεμέντ. Το θήλυ και το ιερό Εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα, 2001.

μέσα στον χρόνο, προσπαθεί να εννοήσει. Ενδεικτικό το ποίημά της «Λέει η Πηνελόπη» για τις απόπειρες της ποιήτριας να επεξεργαστεί την τραυματική εμπειρία της εγκατάλειψης της Γυναίκας-Πηνελόπης από τον Άντρα-Οδυσσέα.

Δεν ύφαινα, δεν έπλεκα,
ένα γραφτό άρχιζα, κι έσβηννα
κάτω απ' το βάρος της λέξης

Σβήνω, σιζώ, πνίγω
τις ζωντανές κραυγές
«πού είσαι έλα σε περιμένω
ετούτη η άνοιξη δεν είναι σαν τις άλλες»

Η εκλεκτή καρδιά σου
—εκλεκτή γιατί τη διάλεξα—
θα 'ναι πάντα αλλού
κι εγώ με λέξεις θα κόβω
τις κλωστές που με δένουν
με τον συγκεκριμένο άντρα
που νοσταλγώ
όσο να γίνει σύμβολο Νοσταλγίας ο Οδυσσέας
και ν' αρμενίζει τις θάλασσες
σου καθενός τον νου.
Μόνη μου πληρωμή αν καταλάβω
στο τέλος τι ανθρώπινη παρουσία
τι απουσία
ή πώς λειτουργεί το εγώ
στην τόσην ερημιά...

(«Λέει η Πηνελόπη»)

Η ποιήτρια Χλόη Κουτσομπέλη ρίχνει μια χαριτωμένη γυναικεία ματιά στον παραδοσιακό ρόλο της καρτετικής Πηνελόπης. Στο ποίημά της «Πηνελόπη I»:

Ο Οδυσσέας είναι ξένος
και το όνομά μου Πηνελόπη
και δεν έχω ούτε στεριά ούτε νησί,
ούτε πόλεμο να πολεμήσω,
ούτε Δούρειο Ίππο να κρυφτώ

Στο ποίημα «Πηνελόπη II» γράφει:

Περίμενα, περίμενα
Χωρίς κορμί, μόνο ψυχή-καπνός για την εστία.

Είχα βέβαια και το κέντημα για παρηγοριά.
Υστερα ήταν και οι μνηστήρες
όμως έπληττα θανάσιμα με τα χοντρά οστεία.
Κάποια ανακούφιση ο Τηλέμαχος,
όμως κι αυτός έψαχνε τον πατέρα.
Ένα βράδυ έκανα έρωτα με έναν υπηρέτη.
Το σώμα του ζεστό ψωμί
έσταζε μέλι και κρασί.
Δε με πείραξε που έγινε.
Μόνο ότι πεισματικά η ιστορία το αγνόσε.

Σε αντιπαράθεση θρίσκεται η ματιά της αντρικής φαντασίωσης του Στάθη Κουτσούνη.

Κάθε βράδυ στον ύπνο της η Πηνελόπη
ονειρευόταν σημεία και τέρατα με τους μνηστήρες
το πρωί ξυπνούσε πάντα μουσκεμένη
ξεχνούσε τα όνειρα κι έπιανε τον αργαλειό
με υπομονή μέχρι πάθους ύφαινε
το νόστιμον ήμαρ του Οδυσσέα
κάποτε εκείνος επέστρεψε
βλέπει στο σπίτι του ξένους πολλούς να λυμαινόνται
την περιουσία του να λιμπίζονται τη γυναίκα του δεν άντεξε
έγινε ανήμερο θεριό που τσάκισε τις αλυσίδες

στο κρεβάτι η Πηνελόπη
ένιωσε τον πόθο της να 'χει στερέψει
στην προσμονή
(ήταν κι αυτός εξαντλημένος)
γρήγορα την πήρε ο ύπνος
και το αποτρόπαιο όνειρο
με γλώσσα βάρβαρη οι μνηστήρες
τη βρόμικη έπλεναν τη σάρκα της
κι εκείνη ουρλιάζοντας με νύχια λυσσασμένα
έκοβε λεπίδι τις φλέβες τους

κάθυγρη πετάχτηκε μεσάνυχτα
(ο Οδυσσέας δίπλα ξεφυσούσε αποκαμωμένος)
και πήγε στη μεγάλη σάλα

ολόγυρα ζεστά κορμιά
άχνιζε ακόμη το αίμα
κομμένα μέλη ανάμεσα
φωσφόριζαν στο λίγο φως
άγρια τρέμοντας έγλειψε τις πληγές
δάγκωνε βαθιά πάσχιζε να χορτάσει
έβαλε ύστερα στη βαλίτσα της
τα δώρα που της πρόσφεραν

είκοσι χρόνια τώρα
κι έφυγε απ' το παλάτι
προτού ξημερώσει

κάνεις δεν την ξανάδε από τότε.

(«Η αλήθεια για την Πηνελόπη»)

Ο Δημήτρης Δημητριάδης, στον θεατρικό του μονόλογο *Ιθάκη* και η Barbara Köhler, στο αντίεπος της *Η γυναίκα του Κανένα*, (*Niemandsfrau*), ρίχνουν μια ανατρεπτική ματιά στον μύθο του Οδυσσέα και της Πηνελόπης.

Στο μονόλογο *Ιθάκη* (2004), ο Δημητριάδης ολοκληρώνει την μυθιστορία του περιπλανωμένου απατεωνίσκου Οδυσσέα που φτάνει

Γερασμένος
τσακισμένος
προδομένος
χωρίς όνειρα
χωρίς αυταπάτες

στον προορισμό του, εκεί όπου τον περιμένει η ερωμένη του, η Ιθάκη:

χρόνια και χρόνια
μόνη χωρίς αυτόν
περιμένοντας αυτόν
μόνο περιμένοντας
μην ελπίζοντας
συνεχώς ελπίζοντας
συνεχώς μην ελπίζοντας... Ιθάκη
χαμένη
από έρωτα
Ιθάκη
Ιθάκη
αβάσταχτα ερωτευμένη
ερωτευμένη μέχρι θανάτου.

Ακούμε την Ιθάκη να λέει:

Να ελπίζεις
και να μην παύρεις
να ποθείς και να περιμένεις
να ποθείς και να μην ελπίζεις
να ποθείς
και να μην περιμένεις
να ποθείς και να ελπίζεις περιμένοντας... Πάντα ελπίζοντας
και συνεχώς περιμένοντας.

Σ' αυτόν τον μονόλογο καλούμαστε να δούμε το πάλλον σώμα του νησιού —της Ιθάκης που μεταμορφώνεται σε πρόσωπο=η γυναίκα— Ιθάκη, όπως βλέπει ο Heiner Müller την Οφηλία και την Ηλέκτρα στην *Αμλετομηχανή*: σαν μια Μάνα-Γη-Φύση, αλλά και σαν μια «χώρα», όπως θα έλεγε ενδεχομένως σε μια ανάλογη περίπτωση η Κρίστεβα, με την έννοια της μητέρας που εδώ κακοποιείται και τέλος συνθλίβεται. Ο μονόλογος *Ιθάκη* αρχίζει:

Τον περίμενα
και γύρισε

Νόστος

Όλοι τον περίμεναν
αλλά εκείνος γύρισε
για μένα
Οδυσσέας

Μόνο για μένα

Ηλιοψημένος
θαλασσοδαρμένος
χαροκαμένος
στερημένος
μόνος
κυνηγημένος
εξαντλημένος
αποθαρρυσμένος
πονεμένος
αλλά αυτός
Ο ίδιος
Απαράλλατος

Είχε γυρίσει
και ήταν πάλι
δικός μου

Νόστιμον ήμαρ

Όλοι τον υποδέχτηκαν
Εγώ
ήμουν όλοι
αλλά
και κάτι παραπάνω
Αυτό
ήμουν εγώ
Το παραπάνω

Πιο πολύ από όλους
 εγώ τον περίμενα
 Έρωτας
 Αυτός είναι έρωτας
 Η ατελείωτη αναμονή
 Το τέλος
 της ατελείωτης αναμονής
 Ο μαρτυρικός πόθος
 Το τέλος
 του μαρτυρικού πόθου
 Αυτός είναι ο έρωτας
 Να φτάνει
 όταν έχει γίνει η αναμονή
 αβάστακτη
 Να δίνεται
 όταν έχει γίνει ο πόθος
 αβάστακτος
 Αυτός είναι ο έρωτας
 Αβάστακτος

Έτσι τον περίμενα

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το τελευταίο έργο της Barbara Köhler *Η γυναίκα του Κανένα* —ραψωδίες, για την ακρίβεια αντιραψωδίες για την *Οδύσσεια*. Ήδη ο τίτλος δείχνει ότι εδώ έχουμε μια ριζική αλλαγή της οπτικής γωνίας. Εδώ δεν μιλάει ο πολυμήχανος Οδυσσεύς-Θύτης, αλλά «η γυναίκα του Κανένα», χαρακτηρισμός που δεν ισχύει μόνο για την Πηνελόπη, αλλά για ένα δηλικό συλλογικό υποκείμενο.

Στο έργο της αυτό η Köhler εστιάζει στους δηλικούς πρωταγωνιστές του μύθου. «*Εάν μέχρι σήμερα στην ερμηνεία του ομηρικού έπους οι γυναίκες δεν είχαν φωνή*», όπως τονίζει η ποιήτρια στον επίλογο του βιβλίου της, σ' αυτό το έργο «*η Κίρκη, η Πηνελόπη, η Καλυψώ, η Ναισικά ορίζουν τον χώρο τους εκ νέου*».

η πηνελόπη περιμένει τι περιμένει

περιμένει η πηνελόπη; περιμένει η καλυψώ
 περιμένει η κίρκη περιμένουν η σκύλλα
 η χάρυβδις οι σειρήνες περιμένουν όλες
 όλες έναν και μόνο: τον έναν
 τον άλλον —αλλιώςτικο απ' όλους τους—
 πράγματι περιμένουν όλες ότι/
 θα 'ρθει ότι θα φύγει ότι θα/
 μείνει και θα είναι αλλιώςτικός ότι

η πηνελόπη περιμένει αυτό περιμένει
 προσμένει αυτός διηγείται περιμένει
 τη στιγμή που μετράει αν
 κάποια τον περιμένε
 τον προσμένει μπορεί να είναι ένας άλλος
 μπορεί να έρχεται και να φεύγει
 μπορεί να θέλει ή να μην μπορεί
 να αφήνεται και να τις αφήνει
 να περιμένουν αυτές όλες οι στιγμές περνούν
 να τις ξεχάσει να φύγει γιατί

η πηνελόπη περιμένει, δεν περιμένει

η πηνελόπη υφαίνει και ξηλώνει
 έχει χρόνο τον κερδίζει και τον
 δίνει τον βρίσκει γι' αυτήν δεν περιμένει
 κάτι ξηλώνει είναι/υφασμένος χρόνος το ξηλωμένο
 είναι δέσμευση ανάμεσα
 σ' αυτήν κι αυτές μόνο ένας ιστός
 πέπλος αδιαφανής είναι
 ελεύθερη θα μπορούσε αυτός να είναι μνηστήρας
 αυτόν δεν τον περιμένει η πηνελόπη.

(«Ιστολογικό-δείγμα: πηνελόπη»)

Ο μύθος της Μήδειας ως φόνισσας των παιδιών της επέζησε 2.500 χρόνια.

Μήδεια, η ζηλόφθονη, η απρόβλεπτη,
 η εκδικητική, η φόνισσα= η γυναίκα

Ενώ οι συγγραφείς της πρώην Ανατολικής Γερμανίας Christa Wolf και Heiner Müller βλέπουν στη Μήδεια μια γυναίκα δυνατή, μια γυναίκα μαχόμενη, οι δύο Έλληνες ποιητές Αναστάσης Βιστωνίτης και Σωτήρης Σαράκης ρίχνουν μια συμπονετική ματιά σε μια γυναίκα που δοκιμάστηκε από το πεπρωμένο της. Ο Βιστωνίτης σε ένα από τα πιο ωραία του ποιήματα αποδίδει στη Μήδεια τη χαμένη αξιοπρέπεια, το σεβασμό που της αξίζει ως γυναίκα που αγάπησε και προδόθηκε απ' τον άντρα και το ξενοφοβικό περιβάλλον της.

Είμαι η κόρη του ήλιου
 που φέγγει πάνω από το σκοτεινό κρεβάτι
 κι ο σπινθήρας που βάζει φωτιά στον Κάτω Κόσμο
 Ήρθα από τη θάλασσα
 από το τέλος του Ωκεανού,

από το νεκρικό νησί της Κίρκης.
Είμαι η Μήδεια,
ο μαύρος κύκνος
που ανοίγει δρόμο στο ηλιοβασιλέμα,
ένα φάντασμα πάνω από την Έφεσο
το φάσμα της λύπης πίσω από κλειστά παράθυρα,
μια νεκρική νοσταλγία.

Ο έρωτας με παρασέρνει στη φθορά,
όμως στα χέρια σας δεν είναι το δικό μου σώμα
αλλά το πάλινο σκιάχτρο που πετάχτηκε
από τη φοβισμένη σας καρδιά.

Γιατί εγώ η Μήδεια, η θεά
ένα μοναχικό άστρο του Βορρά
μέσα στον ήλιο της Μεσογείου,
εγώ που θέλησα αλλά δεν πίστεψα,
εγώ που πόθησα και πήρα
σ' έναν δρόμο χωρίς επιστροφή, φάνηκα για μια μέρα,
για έναν χρόνο
έναν αιώνα
και μια αιωνιότητα

Ό, τι πέρασε, έμεινε,
Ό, τι έμεινε και ό, τι χάθηκε.

Έφερα σ' αυτόν τον κόσμο το βαρύτερο φως.
Οι άνθρωποι το είπαν σκοτάδι και θρήνο.

(«Μήδεια»)

Στο ωραίο, σαν δημοτικό τραγούδι, ποίημα του Σωτήρη Σαράκη, η Μήδεια έρημη, γερασμένη, θυδισμένη στον πόνο και στο πεπρωμένο της, κάθεται πλάι σε χείμαρρο και θρηνηί βουβά μαζί μ' ένα αηδόνι που της συμπαραστέκεται.

Χρόνους πολλούς μετά/την τελευταία Πράξη
για η Μήδεια, μη γνωρίζοντας
αν ζει ακόμα ο Ιάσωνας, ποιους δρόμους
πήρε ο μύθος
καλά κρυμμένη πίσω απ' τα σημάδια του καιρού
αγνώριστη, περαστική —ποιος άνεμος την έφερε;—
απ' της Ιωλκού τα μέρη
σκύβοντας να περάσει
το ρεύμα ενός χειμάρρου
πήρε το μάτι της στην άκρη του νερού
ανάμεσα σε φύλλα καφετιά των πλατανιών ξύλα και πέτρες

πήρε το μάτι της ένα σανδάλι, μόλος που φαινόταν
χροनिया στη θέση εκείνη, φαγωμένο απ' τα νερά

Μπορεί και να 'ταν το σανδάλι ενός νεκρού
μα ο νους της γύριζε σ' άλλα σκοτάδια
κάτι μιλούσε μέσα της για των θεών τα αδόκτα
για την πικρή μας μοίρα και πώς γράφεται
παράξενα με γράμματα λοξά καμιά φορά
στο ρεύμα στο γοργό νερό
ενός απόμερου χειμάρρου

και τώρα η Μήδεια έρημη, γριά χωρίς πατρίδα
μάγισσα σκληρή με τα παιδιά της απ' την ίδια
στα δώματα του Άδη, στο τέμενος της Ήρας
η Μήδεια έχοντας πράξει ανόσια, φρικτά, έχοντας διαβεί
τον δύσβατο χρόνο
κάθεται εδώ, κοιτάζει

Σωπαίνοντας κοιτούσε η Μήδεια
κοιτούσε κλείνοντας τα μάτια
και δεν μπορούσε —ας το 'θελε— τραγούδι
να κινήσει, μοιρολόι —τι να ωφελούσε—
φέλλιζε ιώ, ιώ, σκορπούσε
της οίμωγής το σύννεφο σε δεύτερους, σε τρίτους ουρανούς
κι έπεφτε αργά το σουρούπο μες στο βαθύσκιο ρέμα
κι άρχισε ανάμεσα απ' τις φυλλωσιές των πλατανιών
γλυκά ν' ακούγεται του πρώτου απδονιού/ο απόκοσμος θρήνος.

(«Η Μήδεια», απόκρυφης μυθολογίας περικοπή)

Τρεις σημαντικοί συγγραφείς της πρώην Ανατολικής Γερμανίας εκφράζουν στα έργα τους ανατρεπτικές θέσεις και ερμηνείες της ελληνικής μυθολογίας. Πιο συγκεκριμένα η Κρίστα Βολφ (1929-2001) στα μυθιστορήματά της *Κασσάνδρα* και *Μήδεια*, ο Heiner Müller (1929-1995), ο πιο σημαντικός θεατρικός συγγραφέας του 20ού αιώνα μετά τον Μπρεχτ, στα δράματά του *Medea Material (Μήδειας Υλικό)*, και η Barbara Köhler στο αντίεπος της *Η γυναίκα του Κανένα*.

Στην τραγωδία του Ευρυπίδη το 431 π.Χ. η δράση εκτυλίσσεται στην Κόρινθο. Η Μήδεια, κόρη του βασιλέα της Κολχίδος Αιήτη, βοηθά τον αρχηγό της αργοναυτικής εκστρατείας Ιάσωνα να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας, τον παντρεύεται και τον ακολουθεί τελικά στην Κόρινθο. Ο Ιάσων προδίδει τη γυναίκα του και σκοπεύει να παντρευτεί την κόρη του βασιλιά της Κορίνθου Κρέοντα, Γλαύκη. Η Μήδεια εκδικείται στέλνοντας με τα παιδιά της ένα δηλητηριασμένο πέπλο και ένα διάδημα, με τα οποία

φονεύει τη Γλαύκη και τον Κρέοντα. Στη συνέχεια σφάζει τα παιδιά της, τον Φέρητα και τον Μέρμερο, εγκαταλείπει την πόλη με το φτερωτό άρμα του Ήλιου και καταφεύγει στην Αθήνα, όπου της έχει διασφαλίσει άσυλο ο βασιλιάς Αιγέας.

Μια σειρά συγγραφέων και δραματουργών, ο στωικός φιλόσοφος Σενέκας, ο Κορνέιγ (17ος αιώνας), ο Ανούιγ (*Medee* 1946), ο Heiner Müller (*Medea Material* 1974) παρουσιάζουν τη Μήδεια ως φόνισσα των παιδιών της. Μόνο στο έργο της Κρίστα Βολφ, *Medea-Stimmen* (Μήδεια-φωνές), η Μήδεια δεν σκοτώνει τα παιδιά της.

Ήδη στην αρχαιότητα έχουμε πολλές παραλλαγές του μύθου, σε μία μάλιστα δεν σκοτώνει τα παιδιά της η Μήδεια αλλά οι Κορίνθιοι.

Η Κρίστα Βολφ στο μυθιστόρημά της *Μήδεια: Φωνές* διηγείται διαφορετικά τον μύθο. Ανιχνεύει το γιατί, ποια τα ενδιαφέροντα και με ποια μέσα δημιουργείται ένας μύθος. «Στην περίπτωση μας έχουμε έναν ξενοφοβικό και εχθρικό προς τη γυναίκα κόσμο ήδη στην αρχαιότητα. Η Μήδεια έρχεται από την Κολχίδα της Ανατολής, όπου οι γυναίκες είχαν δικαιώματα όπως και οι άντρες, κατάλοιπα της μητριαρχίας, στην Κόρινθο, όπου έχουμε πλέον μία πατριαρχική δομή της κοινωνίας».²

Στη Μήδεια της Βολφ έχουμε μία γυναίκα δυνατή που τα «βάζει» με την εξουσία, μία ξένη —ανάμεσα σε δύο κόσμους— που προσπαθεί να επιβιώσει, που δεν ταιριάζει σε μια πατριαρχική κοινωνία. Η Μήδεια ακολουθεί τον Ιάσονα φεύγοντας από την Κολχίδα στην Κόρινθο όπου βασιλεύει ο Κρέοντας, του οποίου η εξουσία βασίζεται σε φόνο. Η Μήδεια στο παλάτι της Κορίνθου βρίσκεται μέσα σε συνομισίες, συκοφαντίες και ψεύδη. Ο Κρέων σκότωσε την πρωτότοκή του κόρη Ιφινόη, τη διάδοχο του θρόνου. Αυτό το «μυστικό» αποκαλύπτει η Μήδεια και αποτελεί πλέον απειλή για τον Κρέοντα, έτσι διώκεται από την Κόρινθο ως αποδιοπομπαίος τράγος.

Στην Κρίστα Βολφ αυτή η αρχετυπική φιγούρα αποδεσμεύεται από τον μύθο και η εικόνα της αναθεωρείται. Στο μυθιστόρημά της *Μήδεια* έχουμε το πορτραίτο μιας γυναίκας περήφανης, χειραφετημένης, με δυνατή θέληση. Η Μήδεια αυτή δεν είναι φόνισσα, είναι μία ξένη από την Ανατολή, δύμα του άντρα της και των Κορινθίων. Το μυθιστόρημα τελειώνει: «Πού να πάω. Πού βρίσκεται ένας κόσμος να σκεφτώ, ένας χρόνος που θα ταίριαζα. Κανένας δεν υπάρχει που θα μπορούσα να τον ρωτήσω. Αυτή είναι η απάντηση».

2. H. Volker, «Kein Mord nirgends» («Κανένας φόνος πουθενά»), *Spiegel* 9/1996.

Ο Heiner Müller θεματοποίησε τον μύθο της Μήδειας στα δράματά του τοποθετώντας τον στο ιστορικό πλαίσιο της πρώην Ανατολικής Γερμανίας (DDR). Ο Müller βλέπει στον μύθο μια αντανάκλαση της ιστορικά μακράς διαδικασίας του αποκλεισμού της γυναίκας από την ιστορία ως παράγοντα εξουσίας, τη μετάβαση από τη μητριαρχία στην πατριαρχία. Τη φάση εκείνη που τη χαρακτηρίζει ο Φρίντριχ Ένγκελς ως «την ιστορική ήττα του δηλικού γένους».³

Οι μύθοι δημιουργούνται στους αρχαίους χρόνους της ανθρωπότητας για να ερμηνεύσουν τις συναρτήσεις του ανθρώπου και της φύσης, των ανθρώπων μεταξύ τους και με τους θεούς, όπως και για να ορίσουν κανόνες στις σχέσεις των ανθρώπων.

Στα δράματα του Müller ο μύθος της Μήδειας ως φόνισσας των παιδιών της τον ενδιαφέρει ως μεταφορά για τον αποκλεισμό της γυναίκας από την ιστορία, για την προσαρμογή της στους κανόνες της πατριαρχίας και για τις συνέπειες αυτού του αποκλεισμού. Η αρχή του ευρωπαϊκού πολιτισμού μπορεί να θεωρηθεί ότι χαρακτηρίζεται από την αποίκηση της γυναίκας.

Στα δράματά του, η Μήδεια είναι αρχηγός φυλής, μία βάρβαρη, κόρη της Εκάτης, της θεάς του σκότους. Είναι μία ξένη από τη μακρινή Κολχίδα, μία μάγισσα, μία απειλή για την τάξη της κορινθιακής κοινωνίας. Μία γυναίκα που αρνείται να αποδεχτεί το κοινωνικό περιδώριο όταν την παραμερίζει ο Ιάσοντας, ο σύζυγός της, ο οποίος της χρωστά τα πάντα. Όλα αυτά καθιστούν τη Μήδεια διαχρονική μορφή.

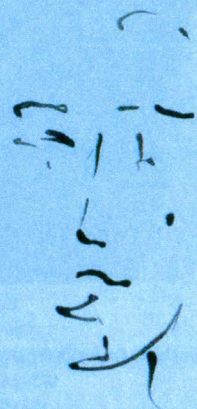
Στην αρχή του δράματος *Medea Material*, (*Μήδειας Υλικό*), ο διάλογος Μήδειας και Ιάσονα θα μπορούσε να είναι ένα στενογράφημα φιλονικίας σύγχρονου ζευγαριού. Ο Heiner Müller παρουσιάζει τον μύθο όπως ο Ευριπίδης αλλά με πρόσωπα σύγχρονα, που φέρουν τα ονόματα του μύθου, και τη Μήδεια ως σύγχρονη γυναίκα που, στην προσπάθεια αναζήτησης της ταυτότητάς της σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, προσαρμόζεται σε πατριαρχικές ιδεολογίες και πρακτικές βίας. «Αυτό όμως το είδος προσαρμογής εμπεριέχει τον κίνδυνο για μια κοινωνία δεμελιωμένη σε πατριαρχικούς θεσμούς, στον βαθμό που καταστρέφει την εικόνα, τη δράση και την ταυτότητα της οικόσπιτης γυναίκας (Domestizierte Frau)» γράφει η Renate Ullrich.⁴

3. Φρίντριχ Ένγκελς, *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1976.

4. Renate Ullrich, «Frauen zwischen Emanzipation und Patriarchat» (Γυναίκες μεταξύ χειραφέτησης και πατριαρχίας), *Utopie Heft* 209, März 2008, σσ. 246-252.

Να είσαι γυναίκα —να είσαι άντρας— η αφόρητη κοινωνικά επινοούμενη διαφορά-αντίθεση, είναι επίσης ένα σημαντικό θέμα για τον Müller.

Μ' αυτά τα δυο χέρια της βάρβαρης
θέλω την ανθρωπότητα σε δυο κομμάτια να σπάσω
και στο κενό της Μέσης να κατοικώ
ούτε γυναίκα ούτε άντρας

Γεωργία Τρούλη, μολύβια

Βιβλιογραφία

- Κατερίνα Αγγελάκη Ρουκ, *Ποιήματα 1986-1996*, Καστανιώτης 1999, μτφρ. Ν. Σ. Σπεκ, περιοδικό Sirene.
Χλόη Κουτσομπέλη, *Η λίμνη, ο κήπος και η απώλεια*, εκδ. Νέα Πορεία 2006, περιοδικό Εντευκτήριο
Στάθης Κουτσούνης, *Η τρομοκρατία της ομορφιάς*, Μεταίχμιο 2004
Δημήτρης Δημητριάδης, *Ιθάκη*, 2006
Barbara Köhler, *η πηνελόπη περιμένει τι περιμένει* μτφρ. Ν. Σ. Σπεκ εκδ. Νεφέλη 2009
Αναστάσης Βιστωνίτης, *Κύματα της Μαύρης Θάλασσας*, μτφρ. Ν. Σ. Σπεκ., εκδ. Waldgut.
Σωτήρης Σαράκης, *Η τελετή, ποιήματα 1991-2001*, εκδ. Νεφέλη 2009
Κρίστα Βολφ, *Μήδεια: Φωνές*, μτφρ. Βερυκοκάκη Λιβάνης-Νέα σύνορα 1996
Χάινερ Μίλλερ, *Μήδειας Υλικό*, εκδ. Άγρα 1997

Η Ντάνιη Σιδέρν-Sreck είναι φιλόλογος με σημαντικό μεταφραστικό έργο για το οποίο έχει βραβευτεί. Ποιήματα, μεταφράσεις και κριτικές της έχουν δημοσιευθεί σε έντυπα στην Ελλάδα και το εξωτερικό.